

Únik ze zoufalé reality vnímá Kushner jako signifikantní příznak doby.

EXISTUJE BOLESTIVÝ POKROK

ŠÁRKA ŠVÁBOVÁ

Městská divadla pražská zažívají znovuzrození. Od stávající sezony jim umělecký šéfuje Michal Dočekal, bývalý šéf Činohry ND. A hned ve své první režii pro Divadlo ABC zvolil rozmáchlé gesto. Monumentální dílo novodobé americké klasiky – dvoudílná dramatická freska Tonyho Kushnera *Andělé v Americe* – se jeho zásluhou konečně dočkalo české premiéry. V Dočekalově nastudování sice trvá pouhé(!) čtyři hodiny, ale i zásluhou nově angažovaných hereckých posil představuje skutečnou událost.

Mezinárodní rezonující Andělé

Počátkem 90. let způsobili *Andělé* (premiéru měly oba díly v letech 1991 a 92 po sobě v San Francisku) poprask jak v Americe, tak v Evropě. Otevřeně pojednaná homosexuální láska v době vrcholící epidemie AIDS byla dosud tabuizovaným tématem. Ne že by se ho dramatici vůbec nedotkli, ale teprve intenzita a naléhavost Kushnerovy výpovědi o životě newyorské gay komunity v polovině 80. let odevzdala Pandofino skřípku.

Andělé jsou zasaženi do Reaganovy éry a kriticky se vymezují vůči republikánské politice. Její

personifikací je zde reálná postava advokáta Roye Cohna, který během mccarthevských procesů poslal na elektrické křeslo manžele Rosenbergovy, vystupoval proti menšinám a byl zapleten v řadě korupčních afér, mimo jiné jako první zástupce současné nejneomocnějšího muže Spojených států. Je ostatně považován za jeho mentora. Nejen patrně náhoda, že právě po inauguraci Donalda Trumpa se drama vrátilo na mezinárodní scénu. Před dvěma lety jej (poprvé po 25 letech) velvyslanectví uvedlo londýnské Národní divadlo. Inscenace je nyní k vidění na Broadwayi, čeští diváci ale mohli zhlédnout

Její živý (sedmhodinový) přenos v kinech v rámci projektu NT Live. Polemika s praxí volného trhu, antiligracním etosem či oportunistickou morálkou tu však nemá jen politické konotace.

Kushnerovo theatrum mundi

Kushnerovi se podařilo na pozadí historických realii vykreslit osobní traumata s metafyzickým přesahem. Smrtelné nemocné a na drogách závislé postavy přenášejí snové vize a halucinační představy do mrazivého světa za polárním kruhem, do fantastického světa mrtvých, andělů a nebes. Únik ze zoufalé reality vnímá

autor jako signifikantní příznak doby. Zároveň má ale dovoluje komentovat životní hodnoty jaksi zvenčí, z odstupu. A nepřehleditelně. Výsledný multifokální pohled bez jednoznačných pravd, avšak s mistrně provázanou vrsťatností vytváří právě theatrum mundi, o němž ve vztahu k *Andělu* hovoří režisér Dočekal.

Hra s podtitulem *Famozie gayů na národní tématu* disponuje skutečně přehráti témat. Od sexu, lásky, osamělosti a smrtelné úzkosti po politiku, rasu, náboženství a úzkost existenciální. Je v ní otřáslá autorka široká osobní zkušenost, pod kterou je podlé Kushnerových ironických slov přiznání podepsán „levřák, teplý, americký Žid“. Sleduje dvě, vzájemně se prolínající dějové linie. Homosexuální pár Priora a Louise se rozchází, poté, co je Prior napaden virem HIV a jeho partner takové soužití neunes. Zatímco Prior zůstane v těžké chvíli odcházen pouze sám na sebe, Louisa věčně rozháraná mysl hledá útěchu v novém vztahu a pokrytecky apelatívní vztahy, vztahy se hrouti, antarktické ledy tají. A do toho efektně, v oslnivé záři světla přichází posel z nebe s výzvou zastavit to nepřetržitě hemžení, kterému lidstvo říká pokrok. Je to anděl s perversními choutkami, rozkošnický ozdobení tpytkami (v londýnské inscenaci, která daleko víc zdůrazňovala duchovní krizi lidstva, připomínal spíš

tušení Harper reaguje nadměrnou konzumací valia. Také Joev bezkrupičný duchovní otec, právník Roy Cohn, je ve skutečnosti gay infikovaný nákazou, ale protože homosexualitu vnímá jako slabost, které neodpovídá jeho mocenské pozici, prezentuje se jako „heterosexuální muž, který tu a tam píchá s chlapama“. Nemoc vydává až do své smrti za rakovinu. Jeho bohorovný povahu ilustruje fakt, že si stejné těsně před smrtí jizlivě utahuje z obětí své hvězdné kariéry.

Mezi řádky Milénia a Perestrojky

Očekávání konce tisíciletí je v první díle, nazvaném *Milénium* se blíží, doprovázeno tisíci z domnělých soumraků dějin, skrz naskrz prosáklou předtuchou smrti. Neznámý virus rozežrá zdraví, vztahy se hrouti, antarktické ledy tají. A do toho efektně, v oslnivé záři světla přichází posel z nebe s výzvou zastavit to nepřetržitě hemžení, kterému lidstvo říká pokrok. Je to anděl s perversními choutkami, rozkošnický ozdobení tpytkami (v londýnské inscenaci, která daleko víc zdůrazňovala duchovní krizi lidstva, připomínal spíš

makabrozní přízrak vzbuzující odpor). Nepropadá se k nemocnému Priorovi stropem, jak autor nabádá, ve stropu se ale přesto ironicky šklebí díra po jeho pádu. A po stylizované koupali s mladíkem mu rozetře po hrudi mazlavou hmotu, nápadně připomínající výron semene, což své poselství. Ironický nářad naturalistickými gesty tak režie vystihne čte Kushnerův šafvaný popis drásavé reality. Zkrácená verze textu, z něž Dočekal vychází, přispěla k většímu seveření děje, který zejména v druhé části nazvané *Perestrojka* trpěl značnou rozříznutostí. Právě ta je paradoxně v jeho režii živější, dynamičtější, dramatictější. A koncentrovaně nese kyžné sdělení – viru v odpůštění, smíření, víru v lidskost, toleranci a lepší budoucnost. Postrčila se o to také hudba Ivana Achera. Šbor „instalovaný“ do okna nad podíem evokuje nebeskou intervenci a jeho zpěv zároveň emotivně podbarvuje obraz. Jestliže kratší verze hry poněkud ztrácí andělský motiv (má ostatně tuchou jen božskou neakceschopnost), tímto interpretačním posunem je permanentně přítomný. Nezasahující, ▶

ale účastný. Výsostně účinný. Velkou zásluhu nesou i herci, kteří se ve svých charakterech postupně usazují. Tomáš Havlínek v roli HIV pozitivního mladíka Priora „vyroste“ z nanicovatého povědomí o nákazě do bystrostného mučednictví. Jeho hořkým utrpením clouná stěně mpcné nevyjádřitelná choroba i prorocké vize, hladová touha po životě i zrada partnera. Je to nakonec v první řadě on, kdo vnáší do inscenace výbušnou směs soucitu a humoru.

Andělské výzvy

Scénování *Andělů* skýtá řadu nástrah. Dějště se rychle střídá a má nejrozmanitější podoby. Svižné tempo Dočekalovy inscenace, v níž jeden výstup plyne přetéká k druhý, vychází umně vstříte potřebám textu. Martin Chocholoušek pro jeho realizaci naráží jednotnou scénu v podobě zeleného nemocničního sálu s posuvnými postranními stěnami, které umožňují prostor zmenšit/zvětšit podle potřeby. Spolu s nezbytným vybavením (křeslo, lůžko, záchod atp.) a při troše dobré vůle zastoupí místnost i kancelář nebo byt. Scény v exteriéru se pak obvykle odehrávají na forině za přispění odkrytých teatrálních prostředků, jak sám Kushner zamýšlel (snih padá ze sita připevněného na tyči, přší ze zahradní hadice a hluk velkoměst nahrazují zvuky autíka na baterky). Kromě popisné funkce pro výjevy odehrávající

se na klinice má nemocniční pokoj i plnohodnotnou funkci metaforickou. Jenom kombinace zcela konkrétního a jinotajného významu scénografie může být zpočátku matoucí.

Největší výzvu ale musejí zdolávat herci. Většina na sebe navíc bere hned několik rolí. Eva Salzmannová dokonce pět, z toho tři mužské. Všechny zvládne s bryskní přizpůsobivostí, sobě vlastní raci a ironickým nadhledem. Úmí je však také příležitostně nahradit rozpacitě udivenou maloměstskou předpojatostí matky, která se snaží porozumět homosexuálnímu synovi, i jímavým citem. Ondřej Pavelka se objevuje v nezvyklé úloze villai – Roye Cohna. Očividně si užívá zákeřné zákruty svého charakteru, s rozkoší plive vulgaritu, opáje se moci a sarkastickým cynismem, nezlozme se rve se svými odpůrci až do vypuštění duše. Chybí mu však druhý rozměr. Schopný manipulátora v arzenálu zbraní šarm a důvěryhodnost, alespoň odpovízanou dávkou lidskosti. Pavelkův advokát je velké zvíře bez zjevného opodstatnění, co ho na vrchol vyneslo. Vez zaujmu zástupci mladé generace. Martina Donutilla si Dočekal vytipoval v brněnské Divadle Husa na provázku. Kde s ním spolupracoval na svých posledních projektech. V roli právníka Joea, odmítajícího příznak si svou homosexualitu a též neochotného přistoupit na Cohnovy neetické profesní návrhy, oslňuje přirozenou uměřeností. Životní situaci zdoruje váhavě, ale s ohromným vědomím odpovědnosti. Chce jed-

FOTO: FOTO PAVEL BOROČEK

Posel z nebe přichází s výzvou zastavit to nepřetržitě hemžení, kterému lidstvo říká pokrok.

nat správně, podle svého mormonského učení i dle právního kodexu, bez vlastního zapřičinění ovšem naráží. Předkládá výčetnou, neexhibující studii pádu slušného. Nelze opomenout ani Filipa Březinu podle ošetřovatele Belize. Tento afroamerický transvestita vyžaduje excentrickou stylizaci, která nesmí sklouznout ke karikatuře. Oč účinnější je Březinovo groteskní nakrucování, když ho spojí se sebestačující, altruistickou láskou k (byť k nenáviděnému) pacientovi.

Obraz rozdělené společnosti, která se pod patronaci samozemých a homofobních opíní markét žene do záhuby, má dnes hodné co říct. O to víc, když hledá a nachází sicut z bezvýhodného stavu. Michal Dočekal se nechal slyšet, že chce, aby se do Městských divadel chodilo za společensky relevantní zábavou. Jeho první režie v Divadle ABC je víc než nadějným příslibem.

Tony Kushner: *Andělé v Americe*
Překlad: Jitka Sloupová
Režie: Michal Dočekal
Dramaturgie: Simona Petrá, Michal Zahálka
Scéna: Martin Chocholoušek
Kostýmy: Zuzana Bambušek Krejčková
Hudba: Ivan Acher
Světelný design: Jan Beněš
Pohybová spolupráce: Petr Šimek
Hrají: Ondřej Pavelka, Martin Donutilla, Beáta Kaňková, Viktor Dvořák, Tomáš Havlínek, Eva Salzmannová, Filip Březina ad.
Premiéra 2. 2. 2019 v Divadle ABC